

УДК 371.036

ББК 85.110.5

Іван Фічора

НАРОДНА ТВОРЧИСТЬ ГОРЯН КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ ЯК ЗАСІБ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті висвітлюється актуальне питання використання народного образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва в навчальному процесі й у позакласній роботі, що сприяє, як показала практика, естетичному вихованню й розвитку молодших школярів.

Ключові слова: естетичне виховання, мистецтво, образотворче мистецтво, декоративно-прикладне мистецтво, орнамент.

Досліджуючи народну творчість горян Карпатського регіону, учені-педагоги дійшли висновку, що вона є важливим чинником у розвитку учнів різних вікових груп, оскільки образна конкретність і виразність виробів народних майстрів є емоційно сприйнятливою й зрозумілою дітям молодшого шкільного віку. Учні середніх класів етнохудожні цінності передають досвід, необхідний для розвитку уяви, фантазії, окремих способів декоративно-прикладної діяльності у сфері розпису, вишивки, витинанки, різьблення по дереву, кераміки. В юнацькому віці народне образотворче мистецтво впливає на розвиток художніх узагальнень, виявлення філософської заглибленості при осмисленні естетичних явищ.

Ми вважаємо, що проблема впливу народного образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва як важливого засобу естетичного виховання й розвитку молодших школярів вимагає глибокого дослідження з урахуванням регіональних особливостей, оскільки результати експериментальних досліджень показали, що формування в молоді правильного розуміння законів образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва ефективніше вдається тоді, коли процес навчання опирається на міцний ґрунт народних художніх традицій, а Івано-Франківщина – саме той етнографічний регіон, де залягає потужний пласт народного мистецтва.

Чарівна краса Карпатських гір, вікові традиції, народні звичаї та обряди – усе це знайшло яскраве відображення в мелодійних піснях, віртуозних і грайливих коломийках, завершених виробами народних умільців.

Естетичне виховання зумовлене об'єктивними й суб'єктивними факторами. До об'єктивних відносяться середовище й умови, у яких проходить формування естетичних уявлень особистості, до суб'єктивних – естетичний рівень розвитку учнів, їх нахили та інтереси.

Естетичний смак формується разом із становленням особистості. До завершення навчання в неповній середній школі в учнів уже склався певний естетичний смак, але він ще нестійкий. У процесі естетичного виховання ми поставили перед собою завдання визначити ступінь підготовки, а також особливості формування особистості молодшого школяра.

Завдання експериментального дослідження на першому етапі полягало в тому, щоб визначити об'єм і рівень естетичного розвитку й специфічні властивості естетичного виховання учнів.

З'ясування рівня естетичного розвитку учнів проводилося на базі навчальних закладів Прикарпаття з поглибленим вивченням образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва: Івано-Франківської загальноосвітньої школи № 10, Надвірнянської загальноосвітньої школи № 1, Яворівської загальноосвітньої школи Косівського району, Ворохтянської загальноосвітньої школи.

Експериментальні дослідження проводилися поетапно:

I. Вивчення середовища, у якому навчались і виховувались учні, їх загальноосвітній і загальнокультурний рівні.

II. Установлення специфічних можливостей народних художніх промислів Прикарпаття і їх вплив на характер естетичного сприйняття.

III. Виявлення своєрідності естетичного смаку учнів.

IV. Визначення об'єму й рівня художньо-естетичної інформації учнів.

Відповідно до основних етапів дослідження нами були розроблені критерії естетично вихованої особистості учнів:

1. Інтерес учнів до всіх видів мистецтва.
2. Характер естетичних оцінюючих уявлень.

3. Розвиненість естетичного смаку.
4. Естетичне ставлення до дійсності.
5. Елементи творчого ставлення до трудової діяльності.

На їх основі визначені такі показники:

1. Знання літератури й мистецтва – показник рівня естетичної освіченості.
2. Потреба в інформації про мистецтво й найбільш видатних його діячів – ступінь естетичного розвитку.
3. Розуміння й здатність сприймати творчість народних умільців Прикарпаття, а також культуру й народну творчість інших народів – показник рівня естетичної культури особистості.
4. Наявність естетичного ідеалу.
5. Елементи творчого вияву особистості.

Практика підтвердила, що естетичному вихованню й розвитку особистості молодшого школяра сприяють такі чинники:

1. Естетичне виховання в колективі, яке сприяє формуванню естетичних аспектів в основній трудовій діяльності індивіда.
2. Естетичне виховання під впливом оточуючого речово-предметного середовища.
3. Естетичне виховання через вплив творів мистецтва.
4. Естетичне виховання в ході занять художньою самодіяльністю.
5. Теоретичне естетичне виховання.

Одним із найважливіших джерел естетичного виховання й розвитку молодших школярів є мистецтво. Воно будить творчі сили учнів, робить доступним процес художньої творчості. Мистецтво, подібно до мови, є засобом спілкування людей, подібно до науки – засобом пізнання дійсності, подібно до педагогіки й моралі – засобом виховання, прищеплення знань і норм поведінки в суспільстві.

Властивість мистецтва в тому, що ідея втілюється в такій формі, яка збуджує емоції, активізує уяву людини, викликає особливі переживання, які називають естетичними. А звідси – необхідність розвивати емоційний світ школяра.

Діти мислять конкретно. Зорові образи, що виникають у них при сприйманні, наприклад, творів живопису, легко запам'ятовуються і залишаються в пам'яті на довгі роки. Ці образи збуджують певні емоції й роблять сприймання життя конкретнішим. Діти люблять усе барвисте, яскраве (квіти, картини, іграшки). Колір у живопису – це те саме, що звук у музиці. Недарма художники говорять про особливе “звучання” кольору. І.Ю. Рєпін відзначав, що “... форма – тіло живопису, малюнок – нерви, а фарби – його кров”.

Тому завдання педагога полягає в тому, щоб навчити учнів глибоко розуміти ідейно-художнє багатство картини: адже в образотворчому мистецтві головне не в кількості бачення художніх творів, а в їх розумінні, в умінні дивитися й “читати” картину, тому дуже важливо під час аналізу творів образотворчого мистецтва дотримуватися певної послідовності, системи.

На наш погляд, найбільш прийнятною може бути, приміром, така послідовність аналізу картин живопису:

1. Спочатку визначається тема та сюжетна основа картини, тобто те, що приваблює увагу при першому ознайомленні.
2. Визначаються жанр картини, зображені на ній події чи картини побуту, портретна фігура чи історичний індивідуальний портрет, пейзаж чи натюрморт і т. д.
3. Відшукується тематичний вузол картини: що найбільше привертає увагу, які саме постаті є головними, центральними, у яких зв'язках з ними інші фігури, які зв'язки між посталями першого (переднього) плану з тим, що знаходиться далі, у глибині.
4. З'ясовується, які деталі портретів є найбільш колоритними, що художник особливо хотів підкреслити (поза, вираз обличчя), статичність чи динаміку зафіксованого положення тіла, положення рук тощо.
5. Соціальна й історична основи картини.
6. Останнім етапом аналізу картини є вивчення її художніх засобів і деталей, якими користується митець. Художні засоби розглядаються в єдності з ідейно-тематичним задумом і сюжетною основою.

Важливу роль в естетичному вихованні й розвитку молодших школярів відіграє народне мистецтво Прикарпаття (вишивання, різьба по дереву, кераміка, випалювання, інкрустація, ткацтво, килимарство тощо).

Досвід роботи педагогічного колективу Яворівської загальноосвітньої середньої школи І–ІІІ ступенів Косівського району (директор – кандидат педагогічних наук, народний учитель України П.В.Лосюк) показав, що заняття учнів народною творчістю сприяють не тільки естетичному вихованню й розвитку учнів, але й моральному.

“То не гуцуля, що не грає”, – вчать на Гуцульщині.

Майстерність рук народних умільців, їх творча фантазія, втілена в дивовижної краси килимах, художніх розписах, різьбі по дереву, інтарсії, інкрустації, вишивках, радують око, стимулюють художнє й естетичне мислення учнів.

Важливу роль у розвитку творчої фантазії учнів, розробці нових колористичних узорів відіграє ознайомлення учнів з орнаментами – цим найдавнішим виявом художньої творчості.

Орнамент (з лат. оздоба) – декоративний мотив, окремих або таких, що повторюється регулярно в заданому режимі.

Однак найповніше й найглибше визначення орнаменту, з нашої точки зору, дано доктором мистецтвознавства, професором М.Станкевичем: “Орнамент – це ритмічно впорядкована візуально-декоративна структура мотивів, у якій прихована єдність і боротьба антитез; застосовується у мистецтві як засіб синтезу й пластичної виразності”.

Дослідники народного мистецтва (Є.Антонович, П.Лосюк, В.Шпільчак, В.Корпанюк, Б.Тимків, Ю.Юсипчук, Б.Бойчук та інші) вважають, що народна художня творчість є особливим типом естетичного освоєння дійсності, має широкі можливості художньо-образного відображення навколишнього середовища, впливу на почуття, смакові уподобання, ціннісні орієнтації та морально-естетичні ідеали особистості. Ними виділені аспекти народної художньої творчості, які набувають особливого значення в освітньо-виховному процесі. До них віднесені естетико-виховні можливості засобів виразності, змісту й функцій народного образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва. Канонічність художньо-образного відтворення дійсності, синтетичність образної структури, подібність до зразка є тими засобами виразності народного образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, що впливають на естетичні почуття.

Велике значення в естетичному вихованні й розвитку учнів належить народним художнім промислам. Серед них: різьба по дереву, художнє випалювання, інтарсія, інкрустація, кераміка, килимарство, художнє ткацтво, художня вишивка, художня обробка металу, художні вироби із шкіри.

Велике значення в естетичному вихованні й розвитку учнів, як показала практика, має вивчення творчості окремих майстрів народної творчості, а також ознайомлення зі зразками традиційного селянського побуту на Гуцульщині під час проведення екскурсій.

Ось, наприклад, завдання для учнів під час проведення екскурсій:

Завдання № 1

1. Коротко описати й замалювати окремі зразки предметів традиційного селянського побуту, прикрашених різьбою (рахви, кухлі, граблі, коси, сільнички, тарілки, сидла та інше).
2. Ознайомитися з творчістю заслужених майстрів народної творчості України братів Ю. і С. Корпанюків (с. Яворів Косівського району).

Завдання № 2

1. Вивчити кольорову орнаментику, інкрустацію бісером і цінними породами деревини.
2. Ознайомитись із творчістю Я. Тонюка (точіння, прикраси виробів дрібновізерунковими поясами орнаментики й кільцями-дармовісами).

Завдання № 3

1. Ознайомитися з прикладами традиційної сільської дерев'яної забудови, з'ясувати її архітектурні особливості, що виявилися в будівництві туристичної бази “Гуцульщина”.
2. Установити творчі контакти з учнями сільських шкіл Косівського району.

Як показує практика, такі екскурсії сприяють глибшому розумінню народних традицій художніх промислів, розвитку композиційного мислення в учнів, налагодженню безпосередніх

контактів зі школами в напрямі вивчення, збереження та розвитку традиційної культурної декоративно-прикладної спадщини рідного краю.

Важлива роль в естетичному вихованні й розвитку молодших школярів належить художнім музеям, створеним у навчальних закладах.

Прилучити учнів до скарбів народної творчості – першорядне завдання педагогічних колективів. Передовий педагогічний досвід учителів Косівського, Коломийського, Надвірнянського районів показує, що ознайомлення учнів із творчістю народних майстрів сприяє розвиткові творчого мислення, спонукає до пошуків нових орнаментальних форм, композиційних вирішень.

Пошукова робота учнів під керівництвом учителів часто приводить до створення музеїв образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, особливість яких полягає в тому, що їх експозиції, створені в результаті пошуково-дослідницької роботи, використовуються відповідно до навчально-виховних завдань навчальних закладів.

В умовах оновлення змісту освіти в українській національній школі, розбудови української культури, спроби надати національній освіті загальноєвропейського характеру і входження її в цивілізоване світове співтовариство надзвичайно важливого значення набуває використання естетико-виховних можливостей народного образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, глибокий духовний зміст і поліфункціональність якого покликані сприяти передачі естетичного досвіду попередніх поколінь, формувати в учнів здатність сприймати, оцінювати та примножувати культурні традиції українського народу, сприяти вдосконаленню естетичного виховання й розвитку учнівської молоді.

1. Станкевич М. Є. Візерунок чи орнамент / М. Є. Станкевич // Термінологічний, онтологічний погляди і не тільки // Мистецтвознавство. – 2004. – № 3. – С. 15–26.
2. Антонович Є. А. Декоративно-прикладне мистецтво / Є. А. Антонович, Р. В. Захарчук-Чугай, М. Є. Станкевич. – Львів, 1992. – 271 с.
3. Антонович Є. А. Естетичне виховання підлітків засобами народного образотворчого мистецтва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук / Є. Антонович. – Івано-Франківськ, 1997. – 24 с.
4. Выготский Л. С. Психология искусства / Л. С. Выготский. – М., 1968. – 567 с.
5. Лосюк П. В. Декоративно-прикладне мистецтво в школі / П. Лосюк. – К., 1979. – 55 с.
6. Соломченко О. Г. Сучасні художні промисли Прикарпаття / О. Соломченко. – К., 1975. – 31 с.
7. Фічора І. В. Виховання на народних традиціях / І. Фічора // Мистецтво та освіта. – 2004. – № 1. – С. 62–63.

В статтє освещается актуальный вопрос использования народного изобразительного и декоративно-прикладного искусства в учебном процессе и во внеклассной работе, что способствует, как показала практика, эстетическому воспитанию и развитию младших школьников.

Ключевые слова: эстетическое воспитание, искусство, изобразительное искусство, декоративно-прикладное искусство, орнамент.

In the article actual issue of the folk applied art use in the educational process and out-of-class activities is illustrated. It facilitates, as practice shows, the aesthetic upbringing and development of primary pupils.

Key words: aesthetically beautiful education, art, fine art, decoratively applied art, decorative pattern.